

Κείμενο :

Η στάθμη της ηθικής

Είναι στα χρόνια μας ηθικά πιο διεφθαρμένος ο άνθρωπος από άλλοτε; Ή επειδή έχει λυτρωθεί από τις προλήψεις, έγινε λιγότερο υποκριτικός κι επομένως τιμιότερος;

Είναι **διάχυτη** η αντίληψη ότι έκλυση των ηθών σαν τη σημερινή δύσκολα θα μπορούσαμε να συναντήσουμε σε άλλη περίοδο της ιστορίας. Μήπως όμως η εντύπωση αυτή οφείλεται στο γεγονός ότι άλλοτε οι άνθρωποι έπρεπε και ήξεραν να κρύβουν τις παρεκτροπές τους, ενώ στην εποχή μας οι προφυλάξεις του είδους τούτου έγιναν **περιττές** και όλα έρχονται στην επιφάνεια; Έλειψε βέβαια η ντροπή, και αυτό είναι μεγάλη ζημία. Αλλά περιορίστηκε ο φαρισαϊσμός, και αυτό είναι χωρίς αμφιβολία κέρδος. **Έπειτα**, προσέχουμε συνήθως τα σημερινά σκάνδαλα και τα θεωρούμε πρωτοφανή. Αν γνωρίζουμε όμως καλύτερα τους παλαιότερους καιρούς που από απλοϊκότητα τους φανταζόμαστε παραδεισιακούς, δεν θα ήταν δύσκολο να πειστούμε ότι δεν είμαστε ίσως τόσο πολύ χειρότεροι από τους μακρινούς προγόνους μας.

Ο τελευταίος πόλεμος μας έδωσε την ευκαιρία να φρίξουμε με την έκταση που πήραν μερικά χαρακτηριστικά για τη διαφθορά του ανθρώπου φαινόμενα. Όπως η εγκληματική **κερδοσκοπία** της «μαύρης αγοράς», τα βασανιστήρια μέσα σε στρατόπεδα αιχμαλώτων και ομήρων, η αγριότητα του εμφύλιου, του αδελφικού σπαραγμού. Αν διαβάσουμε όμως τον κώδικα του Χαμουραπή και τον «κατά Σιτοπωλών» λόγο του Λυσία, θα βεβαιωθούμε ότι στα μαυρεμπόριο ούτε χειρότεροι ούτε καλύτεροι από άλλες εποχές υπήρξε η δική μας. Οι ευσεβείς Πέρσες βασάνιζαν σκληρά τους αιχμαλώτους των και παλαιότερα οι Ασσύριοι ήταν πολύ εφευρετικοί σε τέτοια μαρτύρια. **Τέλος** ο Θουκυδίδης μας έχει διασώσει σκηνές αγριότητας σε εμφύλιους πολέμους, που δεν υπολείπονται από τις σύγχρονες θηριωδίες.

Η ήρεμη και **αντικειμενική** κρίση του Θουκυδίδη έθεσε, νομίζω, ορθά και οριστικά το ζήτημα τούτο. Να τι Γράφει : « Με τις στάσεις πολλά και μεγάλα δεινά έπεσαν στις πόλεις. Τέτοια που γίνονται και πάντα θα γίνονται έως ότου θα είναι η ίδια η φύση των ανθρώπων. Κάποτε τα γεγονότα αυτά είναι πιο ήσυχα και παραλλάζουν στη μορφή, ανάλογα με τον τρόπο που γίνονται κάθε τόσο οι μεταβολές στα συμβαίνοντα. **Βέβαια** στους χρόνους της ειρήνης και της πολιτικής ησυχίας και οι πόλεις και οι ιδιώτες είναι πιο καλόγνωμοι, γιατί δεν πέφτουν σε άθελες ανάγκες. Ο πόλεμος όμως, επειδή αφαιρεί την ευκολία της καθημερινής ζωής, είναι βίαιος, δάσκαλος και εξομοιώνει τις οργές των πολλών σύμφωνα με την κατάσταση».

Είναι **λοιπόν** πολύ πιθανό να μην είμαστε σήμερα ούτε περισσότερο ούτε λιγότερο διεφθαρμένοι από τους ανθρώπους άλλων εποχών και άλλων πολιτισμών. Η εξέλιξη

με το νόημα της προόδου δεν φαίνεται πολύ καθαρά στην ιστορία της ηθικής ζωής και δικαιολογημένα το θέμα τούτο είναι από τα πιο δύσκολα προβλήματα.

Ωστόσο υπάρχει στους χρόνους μας μια βαθύτερη ηθική κρίση – τέτοια που ο νεοευρωπαϊκός πολιτισμός με τους τέσσερις αιώνες της ιστορίας του πρώτη φορά τη ζει σε τόσο πλάτος και τόση ένταση. Η κρίση αυτή εκδηλώνεται όχι στη μεγαλύτερη από κάθε άλλη εποχή έκλυση των ηθών (τούτο, καθώς είδαμε, δεν μπορεί να θεωρηθεί αναμφισβήτητο) αλλά σε ένα φαινόμενο πολύ πιο σοβαρό: άλλοτε ο άνθρωπος έκανε το κακό κι έπειτα τον βασάνιζε το πικρό συναίσθημα της ενοχής' σήμερα κάνει το κακό χωρίς τύψεις. Ο άνθρωπος δηλαδή στα χρόνια μας έγινε ή πάει να γίνει ηθικά αδιάφορος (amoral). Όχι η **καταπάτηση** των ηθικών κανόνων (immoralite), αλλά η αδιαφορία προς τους ηθικούς κανόνες (amoralite) του σύγχρονου ανθρώπου δείχνει την βαθιά ηθική κρίση που περνάει.

Στόμωσε η ηθική του ευαισθησία, η συνείδησή του στην αποτίμηση των ηθικών αγαθών λειτουργεί με τη δυσκαμψία ζυγού μεγάλων βαρών, και το συναίσθημα της ευθύνης μέσα του έχει σε επικίνδυνο βαθμό ατροφήσει. Αρχίζει να μην πιστεύει στην ηθική του ελευθερία, να μην περιμένει από μέσα του κυρώσεις ηθικές, να μην υπερηφανεύεται για την αρετή του, όπως και να μην αισθάνεται για τις παρεκτροπές του ενοχή. Έπλασε τη θεωρία του φυσικού, του ψυχολογικού και του κοινωνικού ντετερμινισμού και χώνει μέσα της το κεφάλι του, για να κρυφτεί σαν τη στρουθοκάμηλο. Έννοιες όπως η δικαιοσύνη (άξονας του ελληνορωμαϊκού ήθους) ή η φιλαλληλία (θεμέλιο της χριστιανικής αρετής) κινδυνεύουν να χάσουν το ουσιαστικό περιεχόμενό τους. Κριτήριο στις πράξεις έγινε η άμεση σκοπιμότητα, στόχος και επιτυχία. Η ποιότητα των μέσων δεν ελέγχεται. Όποιος διστάζει να φτάσει στο αποτέλεσμα, από κάποια υπολείμματα αρετής, θεωρείται αφελής. Εκείνος που δεν συγκρατείται από ηθικές αντιστάσεις, αλλά στο πήδημα πέφτει και εκτίθεται, χαρακτηρίζεται αδέξιος ή ατυχής.

Φυγή «επέκεινα του καλού και του κακού», ειρωνεία μεφιστοφελική, αδιαφορία και εγώδουλος κυνισμός είναι τα χαρακτηριστικά της amoralite που κάνει τόσο απάνθρωπο τον άνθρωπο της εποχής μας. Στις καλύτερες περιπτώσεις προσπαθεί ν βρει τη δικαίωση του εκτροχιασμού του σε πολιτικά συνθήματα: «Κινδυνεύει ο πολιτισμός ή η πατρίδα», «Αυτό επιβάλλει ο διαλεκτικός νόμος της ιστορίας» – και επομένως τα πάντα, ανεξάρτητα από τον κυρίως ηθικό του εκθέτη, όχι μόνο επιτρέπονται, αλλά και επιβάλλονται. Η αμφιβολία στο κριτήριο τούτο θεωρείται αναχρονισμός και η απροθυμία στη συνενοχή, ούτε λίγο ούτε πολύ: προδοσία.

Το συμπέρασμά μας είναι ότι δεν παραβαίνουμε τους ηθικούς νόμους περισσότερο από άλλοτε, αλλά ότι τους περιφρονούμε όσο ίσως ποτέ δεν τόλμησαν άνθρωποι άλλης εποχής να το κάνουν. Αυτή τη νέα ποιότητα έχει ορισμένως η ηθική διαφθορα του καιρού μας.

Ευάγγελος Παπανούτσος

Θέματα

A. Να γράψετε την περίληψη του κειμένου που σας δόθηκε (100-120 λέξεις).

Μοναδες 25

B1. Να επαληθεύσετε ή να διαψεύσετε, σύμφωνα με το κείμενο, τις παρακάτω προτάσεις γράφοντας στο τετράδιό σας δίπλα στο γράμμα που αντιστοιχεί σε κάθε πρόταση τη λέξη Σωστό ή Λάθος:

A) Η ανηθικότητα του σύγχρονου ανθρώπου έχει δραματικά αυξηθεί σε σχέση με το παρελθόν.

B) Στις μέρες μας αν και η ηθική εξαχρείωση καθόλου δεν εκλείπει, τουλάχιστον έχει περιοριστεί η υποκρισία.

Γ) Ο αρχαίος ιστορικός Θουκυδίδης θεωρούσε πως ο άνθρωπος πάντα θα υπομένει πολλές δυστυχίες αν δεν αλλάξει η φύση του.

Δ) Η «δικαιοσύνη» και η «ανιδιοτέλεια» τείνουν να χάσουν το πραγματικό τους νόημα.

E) Οι άνθρωποι που φέρουν ηθικές αντιστάσεις επικροτούνται από την κοινωνία.

Μοναδες 10

B2. A) Να βρείτε έναν τρόπο ανάπτυξης της τρίτης παραγράφου του κειμένου «Ο τελευταίος πόλεμος...σύγχρονες θηριωδίες» (**μονάδες 2**) και να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με αναφορές στο κείμενο (**μονάδες 3**).

Μοναδες 5

B) Ποια νοηματική σχέση εκφράζουν οι παρακάτω διαρθρωτικές λέξεις ή φράσεις (με έντονη γραφή στο κείμενο):

Έπειτα (2^η παράγραφος)

Τέλος (3^η παράγραφος)

Βέβαια (4^η παράγραφος)

Λοιπόν (5^η παράγραφος)

Ωστόσο (6^η παράγραφος)

Μοναδες 5

B3. Σε ποιο γραμματειακό είδος ανήκει το κείμενο που διαβάσατε; Να τεκμηριώσετε

την απάντησή σας κάνοντας αναφορά σε τρία χαρακτηριστικά γνωρίσματα του είδους αυτού που συναντώνται στο παραπάνω κείμενο. **Μονάδες 5**

B4. A) Να γράψετε ένα συνώνυμο για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου: λυτρωθεί, παρεκτροπές, πρωτοφανή, έκλυση, ντετερμινισμού

Μοναδες 5

B) Να γράψετε από ένα αντώνυμο για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου: διάχυτη, περιττές, κερδοσκοπία, αντικειμενική, καταπάτηση

Μοναδες 5

Γ. Σύμφωνα και με το κείμενο που σας δόθηκε, η ηθική αλλοτρίωση χαρακτηρίζει σε μεγάλο βαθμό τις σύγχρονες κοινωνίες. Ως νέος/νέα που ονειρεύεται ένα ευοίωνο μέλλον αποφασίζεις να συντάξεις ένα άρθρο για την εφημερίδα του σχολείου σου στο οποίο, αφού καταδείξεις φαινόμενα αλλοτρίωσης, που αποδεικνύουν την ηθική κατάπτωση του σύγχρονου ανθρώπου θα προτείνεις τρόπους για την αντιμετώπισή τους. **Μοναδες 40**

Απαντήσεις :

A1. Στο κείμενο ο συγγραφέας πραγματεύεται το ζήτημα της ηθικής διαφθοράς του σύγχρονου ανθρώπου σε σχέση με άλλες εποχές. Μολονότι πολλοί διατείνονται πως η ανηθικότητα σήμερα δεν έχει προηγούμενο, ο Παπανούτσος υποστηρίζει ότι στην πραγματικότητα οι άνθρωποι στο παρελθόν έκρυβαν τα ατοπήματά τους. Τόσο η πρόσφατη, όσο και η αρχαία ιστορία βρίθουν απο περιπτώσεις ηθικής εξαχρείωσης που εμφανιζόταν με τη μορφή της αισχροκέρδειας και των κτηνωδιών του πολέμου. Έπειτα ο δοκιμογράφος επικαλούμενος τον Θουκιδίδη και τη μαρτυρία του για διαχρονικότητα αυτών των φαινομένων, προβληματίζεται για την ηθική εξέλιξη του ανθρώπου. Διαπιστώνει όμως πως στην δική μας εποχή, ο ευρωπαϊκός πολιτισμός πλήττεται από αναίτια απενοχοποίηση και καταλήγει στο ότι ο σύγχρονος άνθρωπος δεν είναι τελικά περισσότερο ηθικά αλλοτριωμένος αλλά πιο αδιάφορος από αυτόν του παρελθόντος.

B1. Α) Λάθος β) Σωστό γ) Σωστό δ) Σωστό ε) Λάθος

B2 A) Ένας τρόπος ανάπτυξης της τρίτης παραγράφου είναι τα παραδείγματα. Ο συγγραφέας παραθέτει παραδείγματα από την πρόσφατη (εγκληματική κερδοσκοπεία της «μαύρης αγοράς», τα βασανιστήρια, η αγριότητα του εμφυλίου) και την αρχαία ιστορία (μαυρεμπόριο την εποχή του Χαμουραμπί και του Λυσία, βασανιστήρια που προκαλούσαν οι Πέρσες και οι Ασσύριοι, και σκληρές αγριότητες από την ιστορία του Θουκιδίδη) για να τεκμηριώσει την άποψή του σχετικά με την άενη ηθική διαφθορά του ανθρώπινου γένους.

(2^η απάντηση : Η παράγραφος αναπτύσσεται με τη μέθοδο της σύγκρισης. Ο δοκιμογράφος αρχικά αναφέρεται στο πρόσφατο παρελθόν και τις κτηνωδίες του τελευταίου πολέμου. Στη συνέχεια συγκρίνει τη σύγχρονη εποχή με άλλες παλαιότερες εποχές και καταλήγει πως η ηθική κατάπτωση ήταν και είναι γνώρισμα κάθε χρονικής περιόδου).

B) Έπειτα : προσθήκη

Τέλος : απαρίθμηση

Βέβαια : επιβεβαίωση

Λοιπόν : συμπέρασμα

Ωστόσο : αντίθεση

B3. Το κείμενο είναι αποδεικτικό δοκίμιο.

Χαρακτηριστικά γνωρίσματα :

- 1) Ο συγγραφέας ακολουθεί την τριμερή ανάπτυξη στο κείμενό του. Συγκεκριμένα στον πρόλογο παρουσιάζει την προβληματική του (θέμα του δοκιμίου) : Ο άνθρωπος σήμερα, είναι περισσότερο ή λιγότερο ηθικός σε σχέση με το παρελθον; Στην δεύτερη παράγραφο διατυπώνει τη θέση του την οποία αναπτύσσει σε ολοκληρω το κείμενο : Ο σύγχρονος άνθρωπος δεν είναι περισσότερο ανήθικος απ ότι οι προγόνόι του. Η διαφορά είναι πως σήμερα λείπουν οι τύψεις που παλαιότερα συνόδευαν τους ανθρώπους που πραγματοποιούσαν μια επαίσχυντη πράξη. Στον επίλογο επανεκθέτει την αρχική του θέση καταλήγοντας σε ένα συμπέρασμα : η διαφορά του σύγχρονου ανθρώπου από τους παλαιότερους έγκειται όχι στον βαθμό αλλά στην ποιότητα της ηθικής διαφθοράς.
- 2) Ο συγγραφέας προκειμένου να στηρίξει τις θέσεις του και να πείσει τον αναγνώστη για την ορθότητα τους, πραγματοποιεί επίκληση στη λογική μέσω επιχειρημάτων (6^η παράγραφος) , παραδειγμάτων (3^η παράγραφος) και επίκλησης στην αυθεντία (4^η παράγραφος).
- 3) Κυριαρχεί η αναφορική χρήση της γλώσσας. Το ύφος καθίσταται σοβαρό, αυστηρό και επίσημο ενώ ο συγγραφέας πραγματοποιεί λογιότερες λεκτικές επιλογές (έκλυση ηθών, ειρωνία μεφιστοφελική , εγώδουλος κυνισμός κ.ά.).

B4. A) Συνώνυμα :

λυτρωθεί – απελευθερωθεί
 παρεκτροπές - παρεκκλίσεις
 πρωτοφανή - ανήκουστα
 έκλυση - εκμαυλισμός
 ντετερμινισμού - αυτιοκρατίας

B) Αντώνυμα :

Διάχυτη ≠ περιορισμένη
 περιττές ≠ αναγκαίες
 κερδοσκοπία ≠ αφιλοκέρδεια
 αντικειμενική ≠ υποκειμενική
 καταπάτηση ≠ σεβασμός

Γ) Τίτλος

Πρόλογος

Κ. Θέμα

1^ο ζητούμενο. Φαινόμενα που αποδεικνύουν την ηθική κατάπτωση του ατόμου σήμερα :

- **Αλλοτρίωση στην εργασία** : Η βιομηχανοποίηση και οι σύγχρονοι απρόσωποι ρυθμοί στον τομέα της εργασίας είχαν ως αποτέλεσμα ο άνθρωπος να αποξενωθεί τόσο από το αντικείμενο της εργασίας του όσο και από το συνάδελφό του. Ταυτόχρονα η ανταγωνιστικότητα που χαρακτηρίζει τους νέους εργασιακούς ρυθμούς έχουν επιβάλλει μια νέα αντίληψη των

πραγμάτων όπου ο εργαζόμενος δεν διστάζει να προβεί σε δολιοφθορές με μοναδικό του στόχο την επαγγελματική του επιβίωση και εξέλιξη.

- **Αλλοτρίωση στις διαπροσωπικές σχέσεις :** Το υλιστικό πνεύμα της εποχής έχει υποτάξει τους ανθρώπους στα κελεύσματά του. Οι άνθρωποι σήμερα, παρασυρμένοι από τον καταγιισμό διαφημιστικών μηνυμάτων κι από τον πλασματικό κόσμο της τηλεόρασης και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης έχουν ταυτίσει την ευτυχία με τον πλούτο και την απόκτηση υλικών αγαθών. Συνεπώς, οι ηθικές αξίες, η πνευματική καλλιέργεια, το πραγματικό ενδιαφέρον για τον συνάνθρωπο, όπως και κάθε άλλη ψυχική ποιότητα, έχουν πλήρως παραγκωνιστεί.
- **Αποξένωση του ατόμου από το κοινωνικό σύνολο :** Με την αστικοποίηση, οι ανθρώπινες σχέσεις έχουν είτε μετουσιωθεί σε τελείως τυπικές, χωρίς το απαραίτητο στοιχείο του ειλικρινούς ενδιαφέροντος, είτε απουσιάζουν πλήρως. Η ανωνυμία που παρέχουν οι μεγαλουπόλεις συνεπάγεται και μια στάση αδιαφορίας για το συνάνθρωπο. Αντιθέτως, κλείνονται στον εαυτό τους και ζουν με μεγάλη επιφυλακτικότητα απέναντι στον συμπολίτη τους, τον οποίο συνηθίζουν να αντιμετωπίζουν ως έναν εν δυνάμει επικίνδυνο ξένο.
- **Αποξένωση του ατόμου από τον ίδιο του τον εαυτό.** Λόγω των ποικίλων υποχρεώσεων και δυσχερειών της σύγχρονης εποχής, οι άνθρωποι δεν αφιερώνουν επαρκή χρόνο για την εξέταση και τη σε βάθος κατανόηση των διαφόρων κοινωνικών και πολιτικών ζητημάτων της εποχής. Καταλήγουν να υιοθετούν άκριτα τις απόψεις που τους παρουσιάζονται από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης ή τις ιδέες που προωθούνται στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης και μετατρέπονται σε φερέφωνα ξένων συμφερόντων.
- **Αλλοτρίωση από την πολιτική :** Η στάση του σύγχρονου ανθρώπου απέχει σημαντικά από τη στάση του ιδανικού πολίτη. Το άτομο απομονώνεται στην προσωπική του ευδοκίμηση και παύει να πολιτικοποιείται. Το «κοινωνικό γίγνεσθαι» δεν αποτελεί στοιχείο των ενδιαφερόντων του και έτσι απέχει ουσιαστικά από τη συλλογική δράση για το γενικό καλό.

(Μεταβατική παράγραφος)

2^ο ζητούμενο : Τρόποι αντιμετώπισης

- **Έμφαση σε ανθρωπιστικά ιδεώδη.** Μονάχα εάν ο άνθρωπος δώσει έμφαση στην αξία του ανθρώπου, στις αξίες και την αξιοπρέπεια την οποία έχει απολέσει, τότε μόνο θα μπορέσει να ανυψωθεί πνευματικά και να βγει από τα αδιέξοδα που ο ίδιος έχει δημιουργήσει. Ο σεβασμός και η αποδοχή της αξίας του άλλου συνιστούν βασικά αιτήματα της σύγχρονης εποχής, ειδικά για τους νέους οι οποίοι θέλουν οραματίζονται ένα καλύτερο αύριο.
- **Απόρριψη του υλισμού.** Το υλιστικό πρότυπο ζωής όχι μόνο είναι σε μεγάλο βαθμό υπαίτιο για τον μαρασμό των ανθρωπινων σχέσεων αλλά και για την αρνητική εικόνα που σχηματίζουν τα άτομα για τον εαυτό τους.

Αποβάλλοντας αυτή τη στάση ζωής ο άνθρωπος θα μπορέσει να βιώσει τις πραγματικές χαρές της ζωής και να ανυψωθεί πραγματικά.

- **Επαφή με τη φύση.** Ο σύγχρονος άνθρωπος και ιδιαίτερα ο νέος οφείλει να επαναπροσδιορίσει τη σχέση του με το φυσικό περιβάλλον. Εάν έρθει σε επαφή με τη φύση τότε θα μπορέσει να αντιληφθεί πως η υγεία και η ευημερία του εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από αυτή. Ταυτόχρονα θα μπορέσει να καλλιεργήσει ηθικές αρχές και αξίες.
- **Πολιτικοποίηση.** Οι πολίτες οφείλουν να αντιληφθούν τη μέγιστη σημασία της ενεργούς τους συμμετοχής στα κοινά. Μέσω και της συνεργασίας με συμπολίτες τους θα πραγματοποιήσουν ουσιαστικές αλλαγές για το συλλογικό συμφέρον ενώ το άτομο θα αισθάνεται χρήσιμο και υπερήφανο για τη συμβολή του στην βελτίωση της κοινωνικής και πολιτικής πραγματικότητας.

Επίλογος

Επιμέλεια θεμάτων
Ελευθερία Κονσολάκη